

9. *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești, Antologie*, Editura Semne, București, 1996.

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEII ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ (SEC. XVI-XVII)

Silvia CHICU, dr., conf. univ.

Summary

In this article, based on different historical sources, the author makes an analysis of the problem of violence against women in the Romanian society of the XVI-XVII century. The violence against women was part of everyday life in the Romanian medieval society. This study identifies the factors that favored the violence against women.

The conclusion of the author is that the political rivalry among the social elite lead to the fact that women from the families of the opposition were being punished using different methods: from economic violence to sexual abuse. In the private life, women were being subjected to physical, psychological, emotional, economical and sexual abuse.

The codes of laws reinforced the position the man within his family and gave him the freedom to control it. The church, the law, but also the tradition accepted the violence against women as a method of control and discipline.

Violența face parte din caracteristicile Evului Mediu. Mentalitatea medievală o accepta. Violența era exercitată de cel mai puternic fie acesta, Domn, sau soț, în raport cu cel mai slab. Violența împotriva femeilor a fost și este determinată de relațiile de putere inegale dintre bărbați și femei. Dependența economică, socială și politică a femeilor, creau și creează condiții favorabile pentru aplicarea actelor violente împotriva femeilor.

În societatea medievală femeia a căzut victimă a actelor violente atât în societate cât și familie. În cele ce urmează mă voi referi la comportamentul violent al bărbaților împotriva femeilor în societatea românească în sec. XVI-XVII. Problema dată, pe cât este

de interesantă, pe atât de complicat de cercetat, din cauza bazei izvoristice restrânse. Izvoarele ce stau la baza cercetării noastre sunt codurile de legi, izvoarele narative și unele izvoare documentare. Violența asupra femeilor depășea cadru domestic.

Rivalitatea politică din rândul elitei sociale, a influențat și situația femeilor. Victime ale violențelor, cu subtext politic, au devenit soții și fiice de domni și boieri. Izvoarele consemnează abuzarea femeilor, inclusiv sexuală, de către domni. Aceasta era o metodă de a pedepsi boierii care nu se supuneau autorității domnești. Răzbunarea/umilirea prin posedare, despre care scrie Dan Horia Mazilu [8, p.387] era folosită în raport cu soțiile foștilor Domni.

Victimă a conflictelor politice între bărbați a fost și doamna Ecaterina, cea de-a doua soție lui Vasile Lupu. După ce tronul îi fusese luat de către Gheorghe Ștefan, Vasile Lupu s-a retras, lăsând însă pe soția și pe fiul lor în Moldova. El a depus eforturi pentru a obține eliberarea ei din mâinile lui Gheorghe Ștefan. Acesta nu a acceptat, deoarece aceasta reprezenta o garanție a faptului că Vasile Lupu nu va atenta la putere, atâta timp cât soția și fiul, se aflau în Țara Moldovei. Gheorghe Ștefan recunoștea „În ce privește soția lui Lupul și fiul său, după porunca Măriei Tale, nu-i slobozim. Și Majestății Sale Hanului i-am scris la fel după vestirea sa, căci e lucru vădit că dacă și-ar căpăta la mână soția și fiul, ar meșteri până la moarte să-și restabilească starea.”. Așadar, Gheorghe Ștefan a încercat să aplice răzbunarea împotriva lui Vasile Lupu, dorind să-i „necinstească soția, pe frumoasa Ecaterina”. Se pare că încercarea a eșuat, datorită atitudinii demne a fostei Doamne a Țării.

Printre Domni violatori îl găsim pe Mihnea cel Rău, care obliga boieroacele și fetele acestora să aibă relații sexual, după cum menționa autorul Letopiseșului Cantacuzinesc „și se culca cu toate jupânesele și fetele lor înaintea ochilor lor (boierilor)” [9, p. 29].

Condamnat, de către cronicar, pentru comportamentul violent, a fost și Iancu Sasul, despre care Grigore Ureche scria: „și era om curvariu peste seamă, și nu numai afară, ci nici de curtea sa nu se feria

că jupânesele boierilor de la masa domniei sale le scotea, de le făcea sila” [9, p.299; 10, 212]. De un comportament violent față de o parte a boierimii a dat dovadă și Aron Vodă care „pre boieri pentru avere îi omora , iar pe giupânesele lor le silea” [10, p.116]. Victime ale luptelor politice căzuse și soțiile celor care l-au sprijinit pe Despot vodă. Johannes Sommer descrie: „ ... văduva episcopului Lusinus, ... a fost jefuită de toate bunurile ... și după câteva săptămâni, a fost strangulată cu o cruzime barbară” [8, p.54]. Printre victime s-a numărat și mama prefectului de Cotnari care a fost ucisă – „înăbușită” – împreună cu fiica ei.

Femeile au fost și victime și ale conflictelor militare, în timpul cărora femeile au fost supuse violențelor fizice și sexuale. Onorarea obligațiilor militare ale bărbaților însemna părăsirea temporară, sau definitivă, a domiciliului conjugal. În astfel de condiții femeile rămase acasă erau lipsite de protectori și deveneau vulnerabile în fața abuzurilor din partea invadatorilor, dar și a membrilor familiei. Cele mai multe victime în rândul femeilor din cele două țări, au făcut turcii și tătarii. Dar victime între femei au făcut și mercenarii angajați de domni.

Dacă violențelor în societate erau supuse anumite reprezentante ale genului „slab”, în anumite perioade, atunci în cadrul familial, femeile erau supuse violențelor, indiferent de categoria socială din care făceau parte. Actele de violență reprezentau o serie de comportamente sistematic repetate, pe care soțul, le manifesta asupra soției în cadrul familiei, provocând suferința fizică, psihică, sexuală sau un prejudiciu material.

Evului mediu îi este caracteristic patriarhatul ca un sistem de măsuri autoritare în familie. Autoritatea tatălui se bazează pe puterea lui de a dispune de bunuri, de soție, de copii și pe mentalitatea că aceste relații personale de dependență sânt la fel de naturale, de legitime, ca însăși viața. Se cunoaște, că, în epocă, încheierea căsătoriilor era preocuparea părinților, în cea mai mare parte, de aceea

rare erau cuplurile în care existau sentimente reciproce. Lipsa de afecțiune se exprima deseori violent.

Biserica a fost promotoare a axiomei inferiorității femeii și implicit a rolului bărbatului de educator prin orice metode. Biserica, deseori doar, îl dojenea pe soț, cerându-i soției să se întoarcă acasă și să se supună, sperând că lucrurile vor rămâne în sfera tolerabilului.

Bărbatul considera că el trebuie să muncească și să aducă totul în casă, pe când soția trebuie să asigure hrana, să spele și să cârpească, să aducă apă, să întrețină focul, dar și... să fie supusă, să nu-și contrazică soțul, să nu-l cicălească prea mult, să nu părăsească casa fără acordul lui, să nu se amestece în afacerile lui, să nu fure. Aceste exigențe privind conduita femeii măritate se conturează din acuzațiile soților și mărturiile vecinilor.

Scopul principal al măsurilor violente era de a obține control. Se conturează câteva forme ale violenței domestice: fizică, emoțional-psihologică, economică și sexuală. În epoca medievală acestea erau incluse în compartimentul „traului rău sau vrăjmășiei vieții”.

Prin **abuzul fizic** o persoană, producea suferință fizică partenerului, modalitate ce nu excludea vătămarea prin folosirea unor obiecte sau a pumnilor, picioarelor, sau pământului.

Violența fizică era provocată cel mai frecvent de alcool. Izvoarele atestă frecvent acte de violență fizică îndreptate împotriva femeii. Situația se datora, pe de o parte, mentalității, pe de altă parte, admiterii violenței fizice în prevederile codurilor de legi. Cartea românească de învățătură are un capitol aparte „Cum și când poate bărbatul să-și bată muiera și în ce chip” [2, p.119].

În mentalitatea vremii femeia, după căsătorie, era recunoscută „neputincioasă”. Românca evului de mijloc, la rândul ei acceptă deseori bătăile, deoarece consideră că „bărbatul îi este stăpân și ea îi datorează ascultare și supunere”.

Este interesant să observăm cum tratează Pravila violența fizică. Codul de legi, susține că „Muierea poate să se despartă de bărbatul său singură... când o bate des și fără de vină” [2, p.120].

Bătaia cu palma sau pumnul, oricât de des nu putea constitui motiv de separare.

Mai departe Pravila recomandă soțului ce tipuri de bătaie poate aplica soției sale, fără a putea fi pedepsit, pentru că bătaia nu este văzută ca durere fizică sau umilință, ci ca „îndreptare”. Plecând de la această definiție bărbatul primește dreptul de a-și pedepsi soția „când va fi cu vină” și se recomandă bătaia „cu măsură”, și „cu blândețe” [2, p.119].

Aceste recomandări sunt valabile numai atunci când vina femeii se dovedește a fi „micșoară”, însă pe măsură ce vina crește, precum preacurvia sau „hicleșugul de a-l omori” [2, p.120] bătaia îmbrăca forme din ce în ce mai dure, iar soțul primea deplina libertate în aplicarea acesteia fără a fi pedepsit.

Era totuși dificil ca o femeie să obțină divorțul, invocând violența fizică. Despărțirea se acorda dacă femeia putea dovedi cu probe indiscutabile că „vrăjmășia” [2, p.119] se repetă și pot cauza moartea. Cei doi termeni definesc o conduită des întâlnită și invocată ca motiv de divorț. Ea se atribuie bărbatului, atunci când acesta își bate soția des și fără vină și folosește ca instrument de aplicare toiagul, dar și... bastonul, ciomagul, parul, scaunul, sabia, pistolul sau cuțitul. Dacă bătaia este aplicată cu „palma sau cu pumnul” nu se consideră vrăjmășie, oricât de des ar fi aplicată.

În izvoarele vremii este atestat și **abuzul emoțional-psihologic**, realizat prin violență verbală. Prin acest tip de abuz o persoana urmărea să submineze personalitatea altei persoane. Modul de realizare sunt: criticile, insultele, ridicarea vocii, adică - cuvinte și acțiuni care distrug încrederea și imaginea de sine a persoanei, dând naștere unor sentimente de inferioritate. Totodată sunt prezente și amenințările cu agresarea persoanei. Aceste amenințări erau suficiente pentru a menține atmosfera de teamă constantă.

Violența de limbaj reprezenta un prim act de nesupunere, de contestare a ierarhiei. În expresiile dure domina, atât amenințarea, cât și etichetările. Cercetările de simbolistică folclorică, efectuate de Dan

Horia Mazilu, dovedesc că înjurătura – având de obicei forma unei propoziții interjecționale – este o formă a magiei verbale, și al blestemului. Ajungând în stările de tensiune, care presupuneau descărcări față de persoane ce li se opuneau, românii înjurau, combinând surprinzător în structura înjurăturilor cea mai mare parte a terminologiei sexuale și a inventarului religios, cu toate că, sudălmile erau sancționate conform codurilor de legi .

Comportamentul violent psihologic includea: cuvinte jignitoare, în public sau în spațiul privat, acuze de infidelitate, învinovățirea pentru tot ceea ce se întâmplă. Cearta putea izbucni din orice: ruperea unei ramuri, neprepararea hranei, plânsul copilului, gelozia... Cearta în gura mare și în auzul vecinilor constituie o mare necinste adusă, cel mai frecvent, femeii în comunitate. Soțul își trata soția de: curvă, hoată, risipitoare și nesupusă. Bărbații invocă deseori imposibilitatea conviețuirii comune din cauza limbuției și iușimii firii soției. Limbuția femeii se manifesta printr-o colorată violență verbală. O sumedenie de înjurături și ocări sunt aruncate asupra bărbaților și depășesc cu mult imaginarul bărbaților. Cel mai frecvent soțul erau numit: bondoc, bețiv, curvar, pezevenghi, sodomit, mojic, varvar, sfrântit, foartă. Cu toate acestea, pentru perioadă se crede că femeile apelau mai frecvent la acest tip de violență. Rareori violența verbală a femeii era însoțită de cea fizică.

În evul mediu **abuzul economic**, îndreptat împotriva femeii este prevăzut prin lege. După căsătorie, femeia era lipsită de dreptul de a-și administra zestrea, ea trecând sub administrarea soțului care nu avea dreptul, doar, de a înstrăina bunurile. Femeia își recăpăta dreptul asupra zestrei în urma divorțului, fie din averea soțului, fie din cea a socrilor „pentru multă zăstri mâncată de fiul lor nevestei”. De asemenea, izvoarele atestă cazuri de satisfacere a viciilor soților (alcool, desfrâu) din contul zestrei soției.

Adesea, necesitățile familiei erau nesatisfăcute, în cazurile în care partenerul abuziv deținea controlul financiar. „Sărăcia și zgârcenia soțului”, care-și obliga soția să se întrețină singură; „traiul

rău și sărăcia lucie”; părăsirea domiciliului conjugal de către soți le determina pe soții să găsească soluții. Cel mai frecvent strategia de supraviețuire era amantul, adică căderea în păcatul preacurviei. Situația mai impunea femeia să fure „pentru a se hrăni”, dar și pentru... „a plăti la cârciumă”. Alteori femeia era impusă să muncească, dar numai la domiciliu, deoarece în mentalitatea masculină a epocii, orice părăsire de către soție a domiciliului conjugal, indiferent pentru ce perioadă, era asociată cu preacurvia sau curvia. Bărbatul aducea victima într-o poziție financiară dependentă.

Din izvoarele vremii transpar și informații despre abuzul sexual exercitat asupra femeii. În epocă, **violența sexuală** era interpretată în două moduri. Primul aspect ține de determinarea victimei să întrețină un raport sexual contrar dorinței ei. În plângerile soțiilor către instanța de judecată, depistăm și reclamația, precum că ar fi fost impusă să nu respecte prescripțiile bisericii, inclusiv, respectarea calendarului vieții intime impus de Biserica Ortodoxă. Refuzul ducea la “cazne și bătăi”. A doua componentă este cea de subminare a sexualității soției, în sensul criticării performanțelor sexuale.

Din cele expuse putem conchide că în societatea medievală românească violența asupra femeii era parte componentă a vieții cotidiene. Legea nu făcea decât să întărească poziția pe care un bărbat o deținea în cadrul familiei sale și îi dădea libertatea în controlul asupra acesteia. De aceea, violența fizică invocată în izvoare nu reprezenta întotdeauna motiv serios de separare. Instanța de judecată nu interzicea soțului să-și pedepsească soția, ci încerca doar să înscrie violența în anumite, lăsând soțului libertatea de a defini vinovăția. Biserica contribuia, în parte, la menținerea acestei situații, acordând, foarte rar, divorțul. Câteva limitări legale, impuneau constrângeri sistemului de violență masculină, dar tradiția era cu mult mai puternică, dominând societatea.

Atât timp cât se transmitea din generație în generație, violența era percepută ca un lucru normal. Exista o "complicitate" între agresor și restul societății, primul rămânând nepedepsit datorita toleranței

sociale. Această situație a contribuit la crearea unei anumite structuri mentale în societatea românească care este viabilă și în prezent. Chiar dacă aceste legi nu mai există, tradiția aproba violența ca metodă de control și de disciplinare a femeilor.

Bibliografie

1. Cantemir D., Descrierea Moldovei, Chișinău, 1992
2. Cartea românească de învățătură ,București, 1961
3. Ceterchi I., Istoria dreptului românesc, București, 1980
4. Cronicari munteni, vol. I-II, București, 1961
5. Fodor G., Destine comune: viața femeilor între public și privat. Țara Românească, Moldova și Transilvania. Secolele XV-XVII, Cluj-Napoca, 2011
6. Gane C., Trecute vieți de doamne și domnițe, Vol. I, Chișinău, 1991
7. Îndreptarea legii, București, 1964
8. Mazilu Dan Horia, Lege și fărădelege în lumea românească veche, Iași, 2006
9. Țighiliu I., Societate și mentalitate colectivă în Țara Românească și Moldova în secolele XV-XVII, București, 1998
10. Ureche Gr., Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1992